

Маматқул ХАЙЛАЕВ

ШАХМАТ САБОҚЛАРИ

Тошкент – 2016

БИРИНЧИ БЎЛИМ

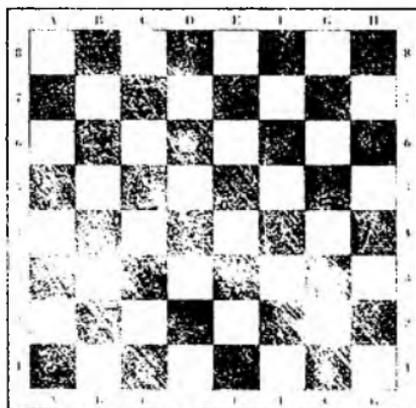
1-дарс

ШАХМАТ ТАХТАСИ

*64 минг олам мужассам унда,
Хар бир хонасида сиру-синоат.
Янги фикр, гоялар улғаяр бунда,
Қайнар кураш, гайрат, шижоат.*

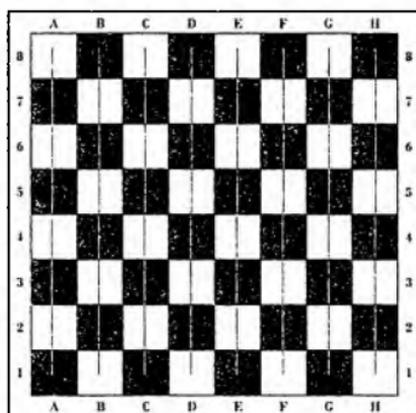
Шахмат энг қадимий ўйинлардан биридир. У гўёки, икки лашкарнинг жанг санъатини эслатади. Лекин бу фикрлар курашига асосланган ўзига хос санъатдир.

Шахмат тахтаси 64 та тенг катакларга бўлинган. Тахтанинг бўйи ва эни бўйлаб 8 тадан қаторлар жойлашган. 64 катакнинг 32 таси оқ, 32 таси қора рангларга ажратилган ва улар кетма-кет, яъни ҳар бир қаторда оқ ва қора катаклар навбат билан жойлаштирилган. Катакларни хоналар деб аташ ҳам мумкин (1-шакл).

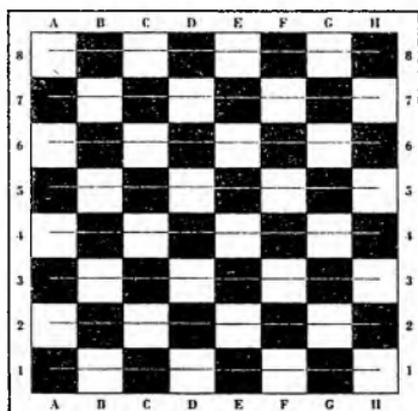
1-шакл

Тахтанинг юқорига (бўйига) томон кетма-кет жойлашган хоналари йиғиндиси йўлак(лар) дейилади. Шахмат тахтасидаги йўлак(лар) сони 8 та (2-шакл).

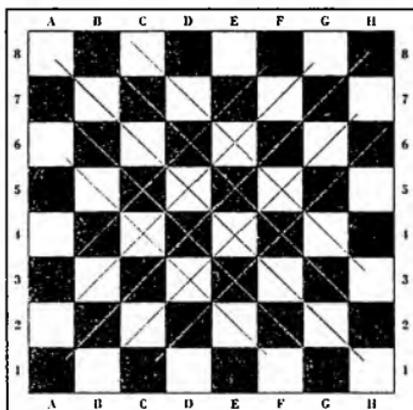
2-шакл

Тахтанинг ён томонига (энига) қараб кетма-кет жойлашган хоналар йиғиндиси қатор(лар) дейилади. Шахмат тахтасидаги қаторлар сони ҳам 8 тадан иборат (3-шакл).

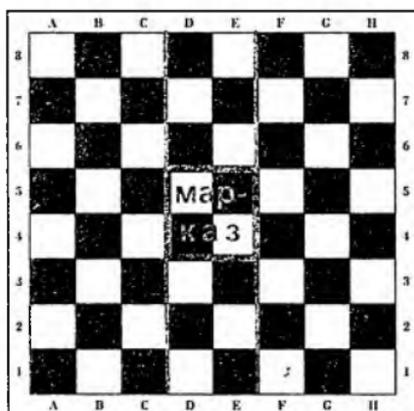
3-шакл

Тахтанинг бир хил рангдаги катакларини (хоналарини) туташтирувчи йўл(лар) қия йўлак(лар) дейилади (4-шакл).

4-шакл

Шахмат тахтасини шартли равишда уч қисмга бўлиш мумкин: чап қанот (фарзин қаноти), марказ, ўнг қанот (шоҳ қаноти) (5-шакл).

5-шакл

❓ Савол ва топшириқлар

1. Дафтарингизга шахмат тахтасини чизинг.
2. Чизилган тахтада 2 тадан йўлак, қатор, қия йўлак ва катакларни рангли чизикларда белгиланг.
3. Шахмат тахтасида нечта оқ, нечта қора хона

мавжуд? Уларнинг жами сони қанча бўлади?

4. Йўлак ва қаторлар нечта?

5. Тахтадаги энг қисқа ва энг узун қия йўлакларни топинг. Улардаги катаклар сонини аниқланг.

Буюк кишилар шахмат ҳақида

Жисмоний тарбия инсон танасидаги кучларни сақлашга ва ривожлантиришга хизмат қилгани каби шахмат ҳам фойдали ақлий машғулот сифатида бутун дунёда тан олинмоқда.

Вильгельм СТЕЙНИЦ

2-дарс

ШАХМАТ ЁЗУВИ

– Қайси кўча, қай бир хона,
қандай тонай манзилингиз?

– Ўргансангиз «шахмат тилин»
осон бўлар мушқулингиз!

Шахмат тахтаси билан танишиб чиқдик. Ўйин қоидалари ва доналарнинг ҳаракатини ўрганишдан олдин шахмат ёзуви, яъни алифбосидан фойдаланишни билиш зарур.

Тахтанинг йўлаклари лотин ҳарфларида белгиланади ва эни бўйлаб ҳарфлар алфавит бўйича ёзилади: а, в, с, d, e, f, g, h (2-шаклга қаранг).

Чап томондан а йўлаги, в йўлаги ва х,к. тарзида номланади.

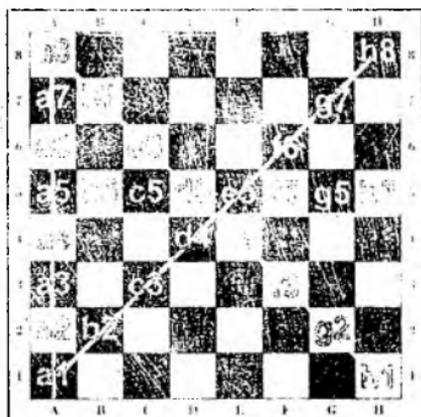
Тахтадаги қаторлар эса бўйига томон рақамлар билан белгиланади: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8.

Ҳисоб тартиби куйидан бошланади ва 1-қатор, 2-қатор... 8-қатор тарзида номланади (3-шакл).

Тахтанинг ҳар бир катагини ёзувда ифодалаш учун шу хона жойлашган йўлак ҳарфи ва қатордаги рақамдан фойдаланилади.

Масалан: а йўлагидаги катаклар куйидагича ифода этилади: а1, а2, а3, а4, а5, а6, а7, а8.

Ёки 5-қатордаги хоналар (катаклар) а5, b5, с5, е5, f5, g5, h5 тарзида ёзилади. (6-шакл).

6-шакл

Қия йўлаклардаги катаклар: а1, b2, с3, d4, е5, f6, g7, h8 каби ёзилади ва а1-h8 қия йўлаги деб юртилади. 6-шаклда хоналарнинг белгиланиши кўрсатилган.

Ҳозирча дастлабки зарур атамалар билан танишайлик:

Шакл – шахмат тахтасининг тасвири.

Вазият, ҳолат – шахмат тахтасидаги доналарнинг маълум бир ҳолатда жойлашуви.

Тахта – шахмат ўйини ўйналадиган майдон, жой.

Хона – шахмат тахтасидаги маълум катак.

❓ Савол ва топшириқлар

1. а) Дафтарингизга a, b, c, d, e, f, g, h ҳарфларини ёзинг.

б) 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 рақамларини ёзинг.

с) Шахмат тахтаси чизмасидаги йўлакларни ҳарфлар билан, қаторларни рақамлар билан белгилаб чиқинг.

2. а) «с» йўлагидagi катакларни ёзувда ифодаланг.

б) Дафтарга 3-қатордаги катакларни ёзиб чиқинг.

с) f1-а8 қия йўлагидagi катакларни аниқланг ва оғзаки ифодаланг. Дафтарга шу катакларни ёзиб чиқинг.

3. а) Шахмат тахтаси ёрдамисиз хаёлан «с» йўлагидagi хоналарни вараққа ёзиб чиқинг ва текшириб кўринг.

б) Шахмат тахтаси ёрдамисиз хаёлан 7-қатордаги хоналарни оғзаки ёки ёзма равишда аниқлаб чиқинг ва текшириб кўринг.

с) h1-а8 қия йўлагидagi хоналарни ҳам шу тариқа аниқланг. Бу топшириқларни ўртоғингиз билан синаб кўринг.

Буюк кишилар шахмат ҳақида

Шахмат ҳаётдаги кўпгина зарур фазилатларни тарбиялайди. Фаросат ва қатъият билан йўл танлашга, жасур ва айни дамда эҳтиёткор бўлишга ўргатади. Бир сўз билан айтганда, шахмат инсон характери тоблайди.

Эмануэль ЛАСКЕР

3-дарс

ШАХМАТ ДОНАЛАРИ

*Саф тортиб туришар оддий аскарлар
Сирли жанг олдидан сақлаб сукунат.
Курашга шайланган лашкарбошилар
Ахир, ҳал бўлаётир тақдир, ҳақиқат!*

Шахмат ўйинида «икки лашкар» – оқ ва қора рангдаги доналар иштирок этади. Ўйновчи томонлардан бири оқ, иккинчиси қора доналарни бошқаради.

Тўғри, амалда ранглар айнан оқ ва қора бўлмасдан, оч ва тўқ рангларнинг бошқа хиллари ҳам қўлланилиши мумкин. Лекин адабиётларда доналарни ва ўйновчи томонларни фарқлаш учун «оқлар» ва «қоралар» атамаси ишлатилади. Ҳар бир томонда 8 тадан сипоҳ ва 8 тадан пиёда, жами 16 та дона бўлади ва ўйинда 32 дона иштирок этади.

Томонларда беш турдаги сипоҳлар мавжуд: биттадан шоҳ ва биттадан фарзин, иккитадан рух, иккитадан фил, иккитадан от бўлади, булар сипоҳлар деб номланади.

7-шакл

7-шаклда доналарнинг тахтага терилиши, яъни шахматдаги бошланғич ҳолат тасвирланган. Оқ доналар биринчи ва иккинчи қаторларда, қора доналар еттинчи ва саккизинчи қаторларга терилиши шахмат адабиётларида ифодалаш учун асос қилиб олинган.

Амалда ўйновчи томонларнинг чап томонидаги яқин бурчакда қора катак, ўнг томондаги яқин бурчак оқ катакда бўлиши шарт.

Оқ шох қора катакда, қора шох эса оқ катакда терилишини унутмаслик лозим.

Адабиётларда доналарни ифодалаш учун қисқача белгилардан фойдаланилади. (Жадвалга қаранг.)

Дона-ларнинг номи	Қисқача белгиланиши		Доналар тасвири	
	Ўзбек-ча	Лотин-ча	Оқ-лар	Қора-лар
Шох	Ш	Sh		
Фарзин	Фз	Fz		
Рух	Р	R		
Фил	Ф	F		
От	О	O		
Пиёда	п	p		

Жадвалда кўрсатилганидек, ёзувда доналарнинг бош харфлари белги сифатида кўрсатилган.

Энди шахмат ўйинидаги бошланғич вазиятни ёзувда белгилаб чиқайлик. (7-шаклга қаранг.)

Оқлар: Шe1, Фзd1, Pa1, Ph1, Фc1, Фf1, Ob1, Og1,
пиёдалар: a2, b2, c2, d2, e2, f2, g2, h2.

Қоралар: Шe8, Фзd8, Pa8, Ph8, Фc8, Фf8, Ob8, Og8.

Пиёдалар: a7, b7, c7, d7, e7, f7, g7, h7.

Ёзувдан кўриниб турибдики, дастлаб сипоҳларнинг бош ҳарфлари, сўнгра сипоҳ ёки пиёда жойлашган катак ифода этилади.

Пиёдаларни ифодалашда фақат шу пиёда жойлашган катакни ёзиб қўйиш kifоя. Уларни қисқача «т» деб ёзиб кўрсатиш ҳам мумкин.

Савол ва топшириқлар

1. Шахмат тахтасига доналарни мустақил териб чиқинг. Оқларда ва қораларда нечтадан дон борлигини аниқланг.
2. а) Оқ пиёдалар қайси қаторда жойлашган?
Қора пиёдалар-чи?
б) Шоҳлар турган хоналарни ёзувда ифодаланг.
с) Рухлар турган хоналарни дафтарга ёзиб қўйинг.
Уларнинг жами сони нечта?
д) Фарзинлар қайси рангдаги катакларда жойлашган?
3. Доналарнинг бошланғич ҳолатларини дафтарга ёзиб қўйинг.
4. Сипоҳлар ва пиёдаларнинг шаклини чизишга ҳаракат қилиб кўринг.

Буюк кишилар шахмат ҳақида

Менга қолса шахматни барча мамлакатларда мактабларнинг ўқув дастурларига киритган бўлар эдим. Ўқувчилар шахматни йўл-йўлакай эмас, балки ёни ва қобилиятига мос ҳолда махсус дастурлар асосида ўргана боришлари лозим.

...Чунки, инсон руҳий қиёфасини шакллантириши ва ўстиришида шахматнинг аҳамияти каттадир.

Хосе Раул КАПАБЛАНКА

ЎЙИН ҚОИДАЛАРИ

*Шахмат ҳам ҳаётга ўхшайди асли,
Кимдир шоҳ, ким пиёда насаби-насли.
Эгрироқ юради фарзин-у филлар,
Рух-чи, тўғри йўлда югуриб-елар.
Пиёдани топтар гоҳида отлар,
Гоҳида пиёда шоҳни мот этар.*

Шахмат ўйини оқ ва қора доналарнинг курашига асосланган.

Ўйновчи томонлардан бири оқ, иккинчиси қора доналарни бошқаради. Уларни рақиблар деб атаيمиз. Одатда шахмат ўйини икки рақиб ўртасида ўйналади. Дастлаб томонларда кучлар тенг, яъни 16 тадан дона бўлади. (7-шаклга қаранг).

Ўйинда томонлар навбатма-навбат юришади.

Ўйинни оқлар бошлайди. Қоралар жавоб юришини амалга оширади. Юриш галида фақат битта дона юриш мумкин. (Шоҳни яшириш, яъни рокировка қилиш қоидаси бундан мустасно).

Юриш галини ўтказиб юбориш ёки юришни қайтариб олиш тақиқланади. (Бу ўйин қоидасига зид).

Шахмат доналари нафақат ташқи кўриниши билан, балки ҳаракат қоидалари, кучи билан ҳам фарқланади.

Ўйиннинг энг муҳим донаси – шоҳ ҳисобланади.

Агар шоҳ юриш имкониятларига эга бўлмаса, яъни кишт берилганда мот бўлса, шу томон ўйинни ютқазган бўлади. Шунинг учун шоҳ доимо ҳимояланади.

Шахмат ўйини бош мақсади шу асосда қурилган.

Томонлардан бири ўйин ҳолатига қараб, шоҳи мот бўлмасдан олдинроқ ўзини ютқазган ҳисоблаши, яъни таслим бўлиши мумкин. Рақиблар ўзаро келишган ҳолда маълум вазиятда (имкониятлар баравар бўлса), ўйинни дуранг ҳисоблашлари ҳам мумкин.

Мусобақа вақтида ютган томонга 1 очко, ютқазган томонга 0 очко берилади.

Ўйин дуранг натижа билан тугаса, очко икки томонга бўлинади, яъни 0,5 очкодан берилади.

Шахматда ўйлаш вақтини чегаралаш учун мусобақаларда махсус соатлар қўлланилади.

Ўйин учун ажратилган муддат назорат вақти дейилади. Вақт иккала томон учун бирдек таксимланади. Назорат вақти турлича бўлиши мумкин.

Ўйин учун ажратилган вақт давомида рақиблардан бири ўз вақтини тугатиб қўйса, яъни белгиланган юришлар сонини амалга оширишга улгурмаса, шу томон ўйинни ютқазган ҳисобланади.

Расмий мусобақаларда (баъзан оддий ўйинларда) ўйинлар ёзиб борилади. Вақт танг ҳолатларда (яъни цейтнот ҳолатида) матн ёзиш вақтинча тўхтатилиши мумкин.

Ўйин вақтида рақибга турли йўллар билан ҳалақит бериш, айтайлик, гапириш, столни чертиш кабилар тақиқланади. Шахмат сабр-тоқатли, интизомли ва иродали бўлишга ўргатади.

Савол ва топшириқлар

1. Шахмат ўйинидаги энг муҳим дона қайси?
2. Қандай ҳолатларда ўйин тугаган ҳисобланади?
3. Ўйинда тенглик, яъни дуранг бўлиши мумкинми?

4. а) Ютуққа неча очко берилади? Мағлубиятга-чи?

Дуранг натижа учун неча очко берилади?

б) Шахматчи тўрт ўйиннинг учтасини ютди, бир ўйинда ютқазди. Унинг жами очкоси нечта?

в) Шахматчи уч ўйин ўйнаб, уч хил натижа кўрсатса, жами очкоси қанча бўлади?

Буюк кишилар шахмат ҳақида

Шахмат ўйнашни ўрганиш осон, лекин яхши шахматчи бўлиш қийин.. Тажриба – энг яхши муаллим. Ёдда тутинг: кучли шахматчи бўлишдан олдин юзлаб ўйинларда ютқазишингизга тўғри келади.

Хосе Рауль Капабланка

5-дарс

ДОНАЛАРНИНГ ЮРИШ ҚОИДАЛАРИ

*Ўйинда пиёда кетса ҳеч гапмас,
Ҳатто рўй беради фарзин қурбони.
Лекин, шоҳни асранг, дўстларим,
Шоҳ мот бўлса – рақиб даврони!*

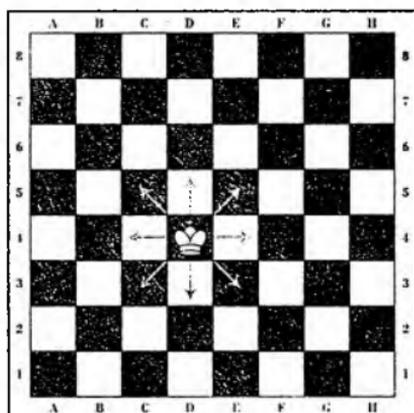
ШОҲ

Энди доналарнинг юриш қоидалари билан яқиндан танишиб чиқамиз. Тахтада ҳаракатланувчи доналар турлича кучга эга.

ШОҲ – бош ва энг бебаҳо сипоҳ ҳисобланади. Ёзувда қисқача Ш ҳарфи билан белгилаймиз (Sh).

Айтайлик, шоҳ марказда d4 хонасида жойлашган бўлсин (8-шакл). У ҳолда Ш d4 тарзида ёзамиз. Энди унинг ҳаракатланишини кўриб чиқайлик.

Шоҳ фақат бир хона юра олади.

8-шакл

8-шаклда шоҳнинг ҳаракатланиш чегаралари кўрсатилган. Демак, d4 хонасидаги шоҳ йўлак, қатор ва қия йўлақлар бўйлаб фақат бир катакка юриши мумкин экан. d3, d5, c4, e4, c5, e3, e5, c3 катаклари шоҳ юра оладиган хоналардир.

Энди d4 хонасидаги шоҳнинг юриш имкониятларини ёзиб чиқамиз.

Йўлак бўйича: 1. Шd4-d3 1. Шd4- d5

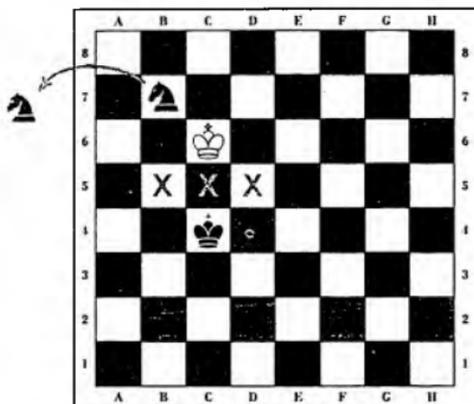
Қатор бўйича: 1. Шd4-c4 1. Шd4- e4.

Қия йўлақлар бўйича: 1. Шd4-c3 1. Шd4-c5 1. Шd4-e3
1. Шd4-e5.

Шоҳ ҳимоясиз рақиб донасини ютиб олиши мумкин.

9-шаклдаги ҳолатда Шоҳ қора отни ютиб олади ва шу хонага жойлашади 1.Шс6: b7.

Ютиб олинган сипоҳ ўйинда қайта иштирок этмайди.
«Кишт бериш» – рақиб донасининг шоҳга хужумидир.
Икки шоҳ бир-бирига ёнма-ён туриши мумкин эмас.

9-шакл

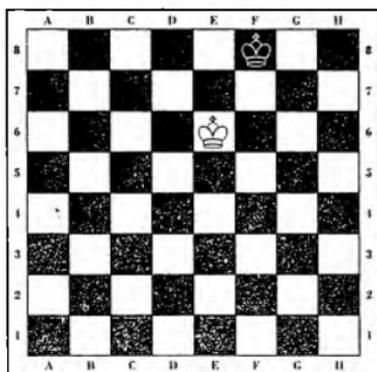
9-шаклда оқ ва қора шохларнинг бир-бирига яқинлаша олмайдиган хоналари «х» белгисида кўрсатилган.

«Мот» – бу кишт берилганда шохнинг юриш имкониятлари тўла чекланган ҳолатдир.

Шох юра олмаса «мот» бўлади. Демак, ўйин ниҳоясига етган ҳисобланади. Шохни уриб олиш мумкин эмас.

Мот қоидалари билан келгуси мавзуларда батафсил танишиб борамиз.

❓ Савол ва топшириқлар

10-шакл

1. 10-шаклдаги ҳолатларда оқ ва қора шоҳларнинг юриш имкониятларини аниқланг ва дафтарга ёзиб чиқинг.

2. a1 хонасига шоҳни қўйинг. У нечта хонага юра олади?

3. Оқ шоҳ h1 хонасида, қора шоҳ h3 хонасида жойлашса, уларнинг юра оладиган хоналарини аниқланг.

4. e1 хонасидаги шоҳни a5 хонасига энг қисқа йўл билан олиб боринг. Нечта юриш талаб этилади? Энг узун йўли учун нечта юриш керак бўлади?

Белги ва атамалар:

«:» – донани ютиб олиш.

«+» – «кишт» бериш.

«x» – «мот» белгиси.

Буюк кишилар шахмат ҳақида

Шахмат воситасида мен характеримни тарбияладим. Шахмат авваламбор воқеликка ҳаққоний баҳо беришга ўргатади. Худди ҳаётда бўлгани каби шахматда ҳам киши ўз хато ва камчиликлари моҳиятини англаб етсагина моҳир уста бўлиб етиша олади.

Александр АЛЁХИН

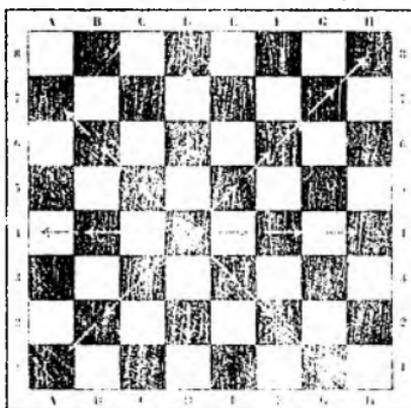
ФАРЗИН

*Ҳам эпчилман, ҳам чаққон,
 Ҳужумга шайман ҳар он!
 Шоҳнинг ёнида-ку ҳозир у нозир,
 Ахир мен фарзинман – Бош вазир!*

Шахмат сипоҳлари ичида энг кучлиси – фарзиндир. Чунки у энг ҳаракатчан ва эпчил дона ҳисобланади. Ёзувда қисқача Фз ҳарфи билан белгиланади (Fz).

Фарзин ҳам шоҳ сингари юриши ва ютиши мумкин. Лекин ҳамма фарқ шундаки, шоҳнинг ҳаракат доираси фақат ён қўшии катаклар билан чегараланса, фарзин шу йўналишлар бўйича исталган катакларга юра олади.

8-шаклдаги вазиятда шоҳнинг ўрнига фарзинни қўйиб кўрамыз. Шоҳ бу хонадан 8 та катакка юриши мумкин эди. Фарзин эса бирийўла 27 та катакка таъсир ўтказади. Демак, у 27 хил юриш имкониятига эга (11-шакл).

11-шакл

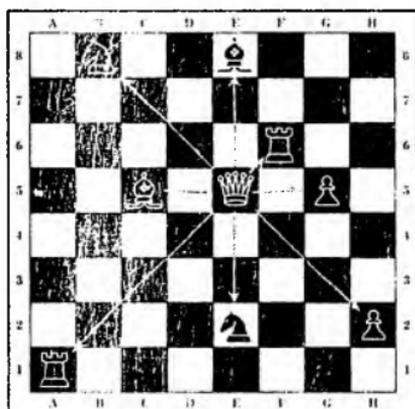
Тахтанинг а1 хонасидаги шоҳ h8 хонасигача 7-юришда етади: 1. Ша1-b2 2. Ш b2-c3. 3. Шc3-d4, 4.

Шd4-e5. 5. Ше5-f6. 6. Шf6-g7. 7. Шg7-h8.

Фарзин эса бу ораликни бир юришда босиб ўтади.

1. Фза1-h8.

Демак, фарзин шоҳга нисбатан анча тезкор экан! У узокдаги рақиб доналарини бемалол юта олади.

12-шакл

12-шаклдаги вазиятда фарзин саккизта қора доналардан хоҳлаган биттасини уриб олиш имкониятига эга:

1. Фзе5:e2. 1. Фзе5:a1. 1. Фзе5:c5. 1. Фзе5:b8.

1. Фзе5:e8. 1. Фзе5:f6. 1. Фзе5:g5. 1. Фзе5:h2.

Шоҳ энг бебаҳо ва бош сипоҳдир.

Фарзин – шахмат қўшинидаги энг кучли сипоҳ.

❓ Савол ва топшириқлар

1. Фарзинни а8 хонасига қўйинг. У нечта хонага юриш қилиши мумкин?

Энг узун юришида нечта хонага юра олади? Бундай юришлар сони нечта?

2. Тахтада тўртта фарзинни шундай жойлаштирингки, улар бир-бирига ҳужум қилмасин. (Дафтарингизга шу хоналарни ёзиб қўйинг).

✓ **Белги ва атамалар:**

«!» – кучли юриш.

«!!» – жуда кучли юриш.

«?» – хато, заиф юриш.

«??» – қўпол хато.

Буюк кишилар шахмат ҳақида

Шахмат оқилона ҳаракат қилишга, масъулиятни ҳис этишга, билимни ошириш учун интилишга, мустақил фикр юритишга ўргатади. Бу ҳамма кишилар учун зарур.

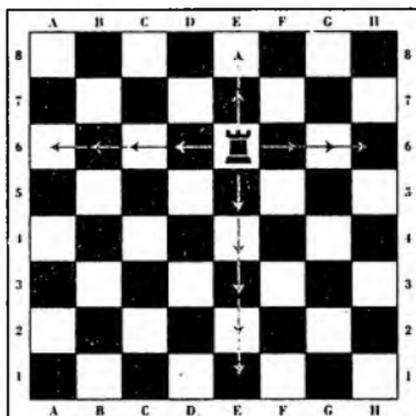
Макс ЭЙВЕ

7-дарс

РУХ

*Содиқ дўстдир рух, ҳам тўғри юрар,
Ҳимояда доим шоҳ ёнин олар.
Ҳужумга ташланса, гоҳида агар,
Ё мот қўяр, ё қурбон бўлар.*

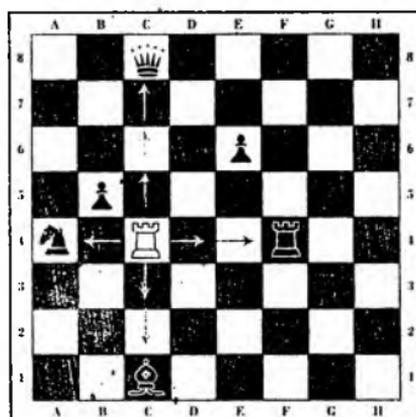
Рух – фақат йўлаклар ва қаторлар бўйлаб тўғри юрувчи сипоҳдир. Ёзувда қисқача Р ҳарфи билан белгиланади (R).

13-шакл

13-шаклда рухнинг ҳаракатланиш имкониятлари кўрсатилган. Бўш тахтанинг қаерида турганлигидан катъи назар, рух 14 та хонага юриши мумкин.

Рух фарзидан деярли икки баробар кучсиз, чунки у қия йўлақлар бўйлаб (фарзин сингари) юриш ҳуқуқидан маҳрум. Бироқ икки рух ҳамжиҳатликда ёлғиз фарзидан кучлироқ ҳисобланади.

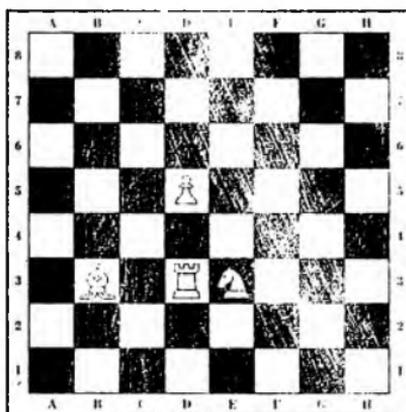
14-шакл

14-шаклда с4 хонасидаги рух 4 та рақиб сипоҳидан бирини уриб олиши мумкин:

1. Pc4:c8. 1. Pc4:f4.

1. Pc4:c1. 1. Pc4:a4.

Лекин b5, e6 хоналаридаги пиёдаларни ура олмайди.

15-шакл

15-шаклдаги вазиятда d3 даги рухнинг имкониятлари чекланган. У фақат c3, d1, d2, d4 хоналарига юра олади. Фарзинни рухнинг ўрнига қўйиб кўрамиз. У ҳолда кўрсатилган хоналардан ташқари фарзиннинг қия йўлақлар бўйлаб юриш имкониятлари бор.

Ўйинда фарзин ва рух бошқа доналарга нисбатан анча кучлидир. Шу боис фарзин ва рух шахматдаги оғир сипоҳлар деб аталади.

Савол ва топшириқлар

1. Рух йўлак бўйлаб нечта хонани босиб ўтиши мумкин? Қатор бўйлаб-чи?

2. Рухни a1 хонасига қўйинг ва барча марказий (d4, e4, e5, d5) ҳамда бурчак хоналарга (a8, h8, h1) юриш коидаси бўйича юриб чиқинг ва яна a1 хонасига келтиринг. Худди шу йўналишда фарзинни ҳам юриб чиқинг.

3. Юқоридаги юришлар учун рух ҳамда фарзинга нечтадан юриш талаб қилинади? Энг кам юришлар сонини аниқланг.

4. Шоҳ h1 хонасидан а8 хонасига неча юришда етади? Фарзин-чи? Рух-чи? Шу юришларни дафтарда кайд этинг.

Буюк кишилар шахмат ҳақида

Шахматнинг уч қирраси маъжусд – ўйин, фан ва санъат. Ёшлар даставвал шахматнинг мазмун-моҳиятини, шундан сўнг спорти ва ўйин билан боғлиқ хусусиятларини ўрганиш лозим. Мана шу йўлгина узоқ ва мустаҳкам муваффақиятни таъминлайди.

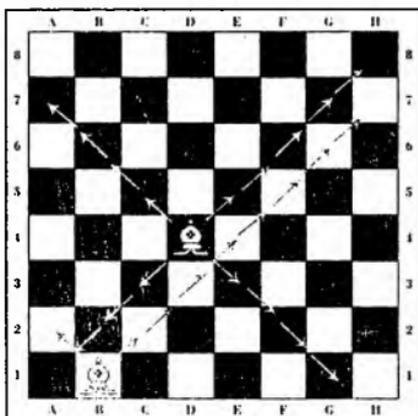
Михаил БОТВИННИК

8-дарс

ФИЛ ВА «ОЧМАС»

*Филлар абжир, чаққону бироқ,
Танлаган йўллари бироз эгрироқ,
Ҳужум-ҳимояда етиб-югурар,
Ютқазиб кўйишни доим ор билар.*

Фил кия йўлақларда ҳаракатланувчи енгил сипоҳ хисобланади. Ёзувда Ф ҳарфи билан белгиланади (F). d4 хонасидаги фил фақат a1-h8 ва g1-a7 кия йўлақлари бўйлаб исталган хонага юриш ҳуқуқига эга (16-шакл).

16-шакл

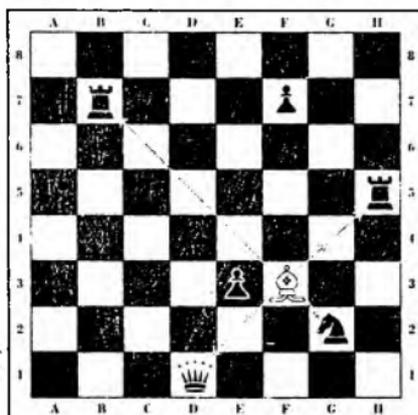
Рақибларда ўйин пайти иккитадан фил бўлиб, булардан бири оқ хоналар бўйлаб, иккинчиси эса қора хоналар бўйлаб юради. Оқ хоналар бўйлаб юрувчи фил оқ катакли фил, қора хоналар бўйлаб юрувчи фил қора катакли фил деб аталади.

16-шаклдаги вазиятда b1 даги фил фақат оқ хоналарга юра олади. Бу a2 хонаси ва b1-h7 қия йўлагидаги хоналардир.

Марказдаги фил 13 та хонага юриш имкониятига эга. Бурчакдаги фил фақат 7 та катакни «кўзлай» олади.

Демак, марказда жойлашган ҳар қандай сипоҳ кучлироқдир.

Фил қия йўлакдаги рақиб сипоҳларини ютиб олиши мумкин.

17-шакл

